

Az Olvasóhoz

E kötet írásaiban az állam és a társadalom viszonyának „kivizsgálásával” próbálkozunk, két – a köztudatban egymástól élesen elkülönülő – történeti korszakban. Az 1940–44. közötti székelyföldi „magyar idő”, a „kicsi magyar világ” elsősorban, mint erőteljes nemzetépítő korszak él az emlékezetben. Az elmúlt bő másfél évtizedben erről az időszakról ezt a képet forgalmazta és erősítette a történeti tárgyú publicisztika is. Az ezt követő több mint négy évtizedet – a szocialista korszakként ismert félmúltunkat –, a rendszerváltás utáni nyilvánosság az előbbitől gyökeresen eltérő toposzokkal minősítette: a közéleti fórumokon a társadalmi, nemzeti elnyomás korszakáról szólt a diskurzus, ám a „lenti” fél-nyilvánosságban, a különböző társadalmi csoportokban erről az időszakról egymásnak olykor élesen ellentmondó, egymásnak feszülő narratívák élnek.

A letűnt korok társadalmi viszonyait vizsgáló történeti kutatás olykor a jelen nyilvánosságában uralkodó kánonoktól eltérő tartalmú következtetésekre juthat. A fent említett két történeti időszakban az állam-társadalom viszony megnyilvánulási formáit vizsgálva, arra a következtetésre jutottunk, hogy a sok vonatkozásban különböző politikai berendezkedések, élesen szembenálló ideológiák ellenére – például a tulajdon kérdésében – a két történeti időszakban ez a viszony struktúrájában azonosságokat, tartalmában hasonlóságokat, párhuzamosságokat mutat. A köznap gondolkodásnak nem része, hogy az olyan hatalmi technikák, mint az erőforrások (föld, erdő) használatának szabályozása, a javak elvonása, az árak hatósági szabályozása napirenden volt mindkét korszak uralomgyakorlásában. Ki gondolná, hogy az olyan gazdasági kényszereket, mint a hatósági áron történt állami terménybegyűjtést, a termelési versenyeket, az ipari növények

kötelező termeltetését, nem a szocializmus hajnalán – a kollektívizálás időszakában – találták ki a Román Népköztársaságban, hanem alkalmazták ezeket már a központosító magyar állam kereteiben is, a hadigazdálkodás idején. E behatolási akciók, szabályozó korlátozások háritására a társadalom mindkét korszakban ugyanazokkal a magatartás- és viszonyulásmódokkal válaszolt. A társadalom életvilágába behatoló hatalmi szándék, terv, lehetett modernizáló, építő vagy romboló, tiltó vagy kirekesztő, a társadalmi csoportokban, családokban, munkahelyi közösségekben voltak a hatalmi szándékokkal azonosulók és a hatalmi szándékok elől kitérő, azzal szembeszálló, vagy azokat eltávolítani igyekvő társadalmi szereplők. A hatalmi behatolás konfliktusokat, feszültségeket gerjeszthetett a hasonló életvitelű, vagyoni helyzetű társadalmi csoportok között, válaszfalakat emelhetett nemzedékeken, családokon belül is.

A hatalom erők játéka, amely áthatja a társadalom egészét – írta egy neves francia gondolkodó. Az olvasó e kötet írásaiban a különféle erők játékainak változatos formáit követheti nyomon, makro- és mikroszinten, az állami és regionális szinttől a munkahelyi, települési, családi kapcsolatokban, viszonyokban bekövetkezett változásokig. Nem gondoljuk, hogy vizsgálódásainkkal a szóban forgó viszony részletes diagnózisa készült volna el, a kutatás folyamata lezárhatatlan. A magunk számára kitűzött szemléleti kereteket, módszertani eljárásokat a különböző helyzetekben cselekvő emberek döntéseinek, viszonyulásainak megértése motiválta.

Az I. fejezet több részfejezetből álló hosszabb tanulmányában egy rövid, nagypolitikai eseményektől zaklatott időszakban kutatuk az állam-társadalom viszony alakulását. E korszak vizsgálatát a budapesti XX. Század Intézet támogatása tette lehetővé 2001–2002-ben, egyéni kutatási program keretében.

A II. fejezet néhány esettanulmányának témája a szocialista korszak időszakának uralomgyakorlási formái, és a hatalomnélküliek ezekhez való viszonyulása. A tanulmányok elkészüléséhez –

a probléma iránti egyéni érdeklődésen túl – a *Székelystöld az ötvenes években – Magyar Autonóm Tartomány* kutatási programban való részvétel és a kutató-feltáró munka során kialakult szakmai közeg, illetve a publikációs lehetőségek, konferencia-részvételek járultak hozzá. A kötet utolsó írása Gagyi József nyáradmenti kutatási programjában készült.

A vizsgált jelenségre vonatkozó dokumentumokat, forrásokat a csíkszeredai, marosvásárhelyi és budapesti levéltárakban kutattuk, emellett korabeli folyóirat- és újságg kollekciókat, magángyűjteményekben lévő iratokat is használtunk.

A kutatás és feldolgozás intézményes és anyagi kereteinek biztosításához a XX. Század Intézet támogatása mellett a Teleki László Intézet járult hozzá, az értelmező, feldolgozó munkához a csíkszeredai KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja biztosított kereteket. „Kivizsgálási” kísérleteinket szakmai tanácsokkal segítette a maga után fájdalmas úrt hagyó Benda Gyula, valamint Bárdi Nándor és Csanády András. A forrásfeltárásban Boér Hunor muzeológus és Lőrincz György író nyújtott segítséget. Mindannyiuknak hálás köszönettel tartozunk.

A szerző

Csíkszereda, 2007. június 2.